

การศึกษาวาทกรรมการจัดการเรียนการสอนวิชางานธุรกิจภายใต้

แผนการศึกษาแห่งชาติของประเทศไทย*

A STUDY OF DISCOURSE ON THE TEACHING AND LEARNING OF BUSINESS STUDIES UNDER THAILAND'S NATIONAL EDUCATION PLANS

รอฮานี ฮีมมิน๊ะ*, วรวุฒิ สุภาพ, ปริชัย ดาวอุดม, จตุพล ยงศร

Rohanee Heemminah*, Voravoot Subhap, Pharichai Daoudom, Chatuphon Yongsorn

บัณฑิตวิทยาลัย หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาพัฒนศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย

Graduate School, Doctor of Philosophy Program in Development Education, Srinakharinwirot University,

Bangkok, Thailand

*Corresponding author E-mail: nunear@gmail.com

*Tel: 089-692-2766

บทคัดย่อ

งานวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการประกอบสร้างวาทกรรมว่าด้วยวิชางานธุรกิจภายใต้แผนการศึกษาแห่งชาติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันและ 2) วิเคราะห์วาทกรรมวิชางานธุรกิจที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความรู้ ความจริงในกระบวนการจัดการเรียนการสอนวิชางานธุรกิจภายใต้แผนการศึกษาแห่งชาติ โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพโดยการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) ร่วมกับการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) จากแผนการศึกษาแห่งชาติ จำนวน 9 ฉบับ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2475 ผลการวิจัยพบว่า 1) สถานะของวิชางานธุรกิจภายใต้แผนการศึกษาแห่งชาติสามารถแบ่งพัฒนาการออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะเริ่มต้น ระยะรุ่งเรืองและระยะถดถอย โดยสถานะของรายวิชาถูกกำหนดผ่านนโยบายรัฐที่สัมพันธ์กับบริบททางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองในแต่ละช่วงเวลา ส่งผลให้วิชางานธุรกิจถูกกำหนดบทบาทในฐานะเครื่องมือในการผลิตกำลังคนเพื่อรองรับการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ และ 2) วาทกรรมวิชางานธุรกิจสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจ ความรู้และความจริงในระบบการศึกษาไทย โดยอำนาจรัฐใช้เป็นเครื่องมือกำกับผ่านนโยบาย หลักสูตร และระบบการประเมินผล ซึ่งกำหนดทิศทางและสถานะของความรู้ในระบบการศึกษา ส่งผลให้ความรู้ด้านธุรกิจถูกกำหนดบทบาทในฐานะความรู้เชิงปฏิบัติเพื่อสนับสนุนการผลิตกำลังคนมากกว่าการเป็นองค์ความรู้เชิงวิชาการ และยังมีผลต่อการกำหนดคุณค่าและการจัดลำดับความสำคัญของรายวิชางานธุรกิจในระบบการศึกษาไทย ข้อค้นพบในการวิจัยครั้งนี้นำมาสู่ข้อเสนอการสร้างนโยบายให้กับรัฐและสถานะของวิชางานธุรกิจให้ชัดเจนในหลักสูตร การศึกษาของชาติรวมทั้งพัฒนากระบวนการเรียนการสอนและการประเมินผลให้มีมาตรฐาน มีความเป็นระบบ และสอดคล้องกับบริบทสังคมร่วมสมัยอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การวิเคราะห์วาทกรรม, วิชางานธุรกิจ, แผนการศึกษาแห่งชาติ

Abstract

This study aims to 1) Examine the construction of discourse surrounding Business Studies within Thailand's National Education Plans from the past to the present, and 2) Analyze how this discourse reflects the interplay of power, knowledge, and truth in the teaching and learning processes under these plans. The data consist of documentary sources related to Business Studies drawn from nine National Education Plans implemented from 1932 to the present. This involves a comprehensive consideration of the social, political, and economic contexts of each historical period. The findings indicate that the status of Business Studies within the National Education Plans has consistently been shaped by state power, exercised through regulation, control, and policy directives across different historical periods. Shifts in political and social contexts have continually influenced the objectives and orientations of the subject. Schools have functioned not only as sites of academic knowledge transmission, but also as institutional spaces through which state power operates to regulate and discipline learners. Business Studies has been positioned by the state as a mechanism for labor production to support national development. The findings revealed that: 1) The status of Business Studies under Thailand's National Education Plans can be categorized into three developmental phases: the initial phase, the flourishing phase, and the declining phase. This status has been shaped by state policies in relation to the social, economic, and political contexts of each period, resulting in Business Studies being positioned as a mechanism for producing manpower to support national economic development. and 2) The discourse of Business Studies reflects the relationships among power, knowledge, and truth within the Thai education system. State power operates as a governing mechanism through policies, curriculum structures, and assessment systems that determine the direction and status of knowledge in education. Consequently, business knowledge has been positioned as practical knowledge aimed at supporting workforce production rather than as an academic discipline. This positioning also influences the value and priority assigned to Business Studies within the Thai education system. These findings lead to policy recommendations that call for greater clarity regarding the state's position on the role and status of Business Studies within the national curriculum, as well as the development of standardized approaches to instruction and assessment processes that are sustainably aligned with contemporary societal contexts.

Keywords: Discourse Analysis, Business Studies, National Education Plan

บทนำ

ในบริบทของเศรษฐกิจโลกที่มีการแข่งขันสูง ความรู้ด้านธุรกิจและผู้ประกอบการได้กลายเป็นปัจจัยสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศต่าง ๆ และรวมถึงประเทศไทย นับตั้งแต่ประเทศไทยมีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตย การปฏิรูปการศึกษาจึงทำให้รัฐกำหนดให้แผนการศึกษาแห่งชาติมีฐานะเป็นเครื่องมือในการกำหนดยุทธศาสตร์ของประเทศ อีกนัยยะหนึ่งยังเป็นเครื่องมือทางอำนาจเชิงนโยบายของรัฐในการกำกับความเป็นพลเมืองในระบบการศึกษาและโดยมุ่งเป้าไปที่การเป็นเครื่องมือในการผลิตแรงงานให้สอดคล้องกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรมและการส่งออก (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2520) ทั้งนี้ ความรู้ทางด้านธุรกิจเป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับแรงงานในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของชาติให้ก้าวหน้า การจัดการเรียนการสอนวิชางานธุรกิจจึงประสงค์ให้เกิดความสำเร็จในฐานะเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน ให้ผู้เรียนมีทักษะด้านงานธุรกิจเพื่อการประกอบอาชีพ ด้วยเหตุนี้ รัฐสถาบันการศึกษาและสังคมจึงต้องเข้ามามีบทบาทในการส่งเสริม ผลักดันและให้ความสำคัญต่อรายวิชางานธุรกิจที่เปรียบเสมือนเครื่องจักรในการขับเคลื่อนพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งวิชางานธุรกิจควรมีบทบาทและดำรงอยู่ภายในโครงสร้างของการศึกษาอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2561) ปัจจุบันในระบบการศึกษาไทย พบว่า หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานได้มีการปรับเปลี่ยนโครงสร้างหลักสูตรและกลุ่มสาระการเรียนรู้มาอย่างต่อเนื่อง (กรมวิชาการ, 2544) รวมถึงวิชางานธุรกิจ จนทำให้วิชาธุรกิจถูกลดบทบาทและความสำคัญลงจากวิชาที่เคยปรากฏในหลักสูตรที่เด่นชัดถูกบูรณาการยุบรวมจนกลายเป็นวิชาในกลุ่มสาระเดียวกันและถูกแฝงในกลุ่มสาระอื่น ๆ สิ่งเหล่านี้ก่อให้เกิดผลกระทบโดยตรงต่อผู้เรียน ทำให้ผู้ที่ศึกษาขาดแรงจูงใจและให้ความสำคัญในแต่ละรายวิชาที่ไม่เท่ากัน ในเชิงโครงสร้างของหลักสูตรการศึกษา วิชางานธุรกิจถูกจัดวางอยู่ภายใต้กลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพ เพื่อพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้และทักษะที่เกี่ยวข้องกับการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพ โดยเนื้อหาด้านธุรกิจปรากฏในลักษณะของสาระการเรียนรู้ที่เกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ โครงสร้างหลักสูตรของการศึกษาไทยในช่วงหลังมีแนวโน้มการบูรณาการรายวิชาต่าง ๆ ร่วมกับวิชาอื่น ๆ และถูกรวมอยู่ในสาระการเรียนรู้ด้านอาชีพ ส่งผลให้สถานะของวิชางานธุรกิจในเชิงโครงสร้างหลักสูตรการศึกษาทำให้นิเวศด้านธุรกิจไม่ได้ถูกจัดวางเป็นรายวิชาเฉพาะ ไม่ชัดเจนและมีพื้นที่ในหลักสูตรจำกัด

การศึกษาวิจัยเรื่องวาทกรรมวิชางานธุรกิจครั้งนี้มุ่งศึกษากระบวนการการประกอบสร้างวาทกรรมภายใต้กรอบแนวคิดอำนาจ ความรู้ ความจริงของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ซึ่งมองว่าโรงเรียนไม่ได้เป็นเพียงสถานที่ถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการเท่านั้น แต่ทำหน้าที่เป็นเครื่องมือของรัฐในการสร้างพลเมืองที่ดีผ่านนโยบายต่าง ๆ ในสถานศึกษาจนถึงการนำความรู้ไปผูกโยงกับความต้องการแรงงานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ การศึกษานิววิจัยที่ผ่าน พบว่า งานวิจัยจำนวนมากมุ่งทำการวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาองค์ความรู้ทางด้านหลักสูตรวิชางานธุรกิจแต่ยังขาดงานวิจัยที่สะท้อนถึงการวิเคราะห์วาทกรรม อำนาจ ความรู้ ความจริงที่สัมพันธ์กับวิชางานธุรกิจ ดังนั้น การศึกษานี้มุ่งเปิดเผยการทำงานของอำนาจ ความรู้และความจริง มีผลต่อสถานะและความหมายของวิชางานธุรกิจในระบบการศึกษาไทย เพื่อแสดงให้เห็นว่าแนวทางในการเสริมสร้างพลังอำนาจของวิชางานธุรกิจและการยกระดับวิชานี้ให้เป็นส่วนหนึ่งของการเรียนรู้และเป็นฐานข้อมูลสำหรับพัฒนานโยบายและหลักสูตรที่เสริมพลังอำนาจทางการศึกษาให้กับผู้เรียนในอนาคต

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสถานะการประกอบสร้างวิชางานธุรกิจภายใต้แผนการศึกษาแห่งชาติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน
2. วิเคราะห์วาทกรรมวิชางานธุรกิจที่สะท้อนถึงความสัมพันธ์เชิงอำนาจ ความรู้ ความจริงระหว่างกระบวนการจัดการเรียนการสอนภายใต้แผนการศึกษาแห่งชาติตั้งแต่ 2475 - ปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้กรอบแนวคิดการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) ตามแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) เพื่อศึกษาบริบทการประกอบสร้างวาทกรรมการจัดการเรียนการสอนวิชางานธุรกิจภายใต้แผนการศึกษาแห่งชาติของประเทศไทย ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน (จำนวน 9 ฉบับ) การวิจัยตั้งอยู่บนสมมติฐานว่า การจัดการเรียนการสอนวิชางานธุรกิจไม่ได้เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ หากแต่เป็นผลผลิตของความสัมพันธ์เชิงอำนาจของรัฐที่ใช้นโยบายการศึกษาเป็นเครื่องมือในการกำหนด กำกับและควบคุม ส่งผลให้เกิดการผลิตซ้ำของวาทกรรม การกดทับความรู้และการทำให้วาทกรรมบางชุดกลายเป็นชายขอบ

การวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ใช้วิธีการศึกษาวาทกรรมทางการศึกษา โดยอาศัยการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis) ผ่านการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เชิงนโยบาย เพื่อศึกษาการก่อรูปของอำนาจ ความรู้และระบอบความจริงที่รัฐผลิตและถ่ายทอดผ่านการจัดการเรียนการสอนวิชางานธุรกิจในระบบการศึกษาไทย การวิจัยมุ่งศึกษาสถานะ บทบาทและทิศทางของวิชางานธุรกิจตามเอกสารแผนการศึกษาแห่งชาติ ตั้งแต่ พ.ศ. 2475 ถึงปัจจุบัน โดยพิจารณาความสัมพันธ์ของวิชางานธุรกิจกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม เศรษฐกิจและการเมืองของแต่ละช่วงเวลา

แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่

1. เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ แผนการศึกษาแห่งชาติแต่ละฉบับ ราชกิจจานุเบกษาและเอกสารนโยบายจากกระทรวงศึกษาธิการ รวมจำนวนทั้งสิ้น 13 ฉบับ
2. เอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) ได้แก่ งานวิจัย หนังสือและบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง รวมจำนวน 8 ฉบับ

หน่วยวิเคราะห์ (Unit of Analysis) ประกอบด้วย ข้อความและถ้อยคำ (Texts and Statements) ที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติและเอกสารนโยบายด้านการศึกษาที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสะท้อนความหมาย อำนาจและการจัดวางสถานะของวิชางานธุรกิจในระบบการศึกษาไทย

เครื่องมือในการวิจัย (Research Instruments)

1. ตารางการวิเคราะห์วาทกรรม (Discourse Analysis Record Form) ใช้สำหรับบันทึกและวิเคราะห์ลักษณะของวาทกรรมที่ปรากฏในเอกสารนโยบายการศึกษา
2. ตารางสกัดข้อความและการเข้ารหัสข้อมูล (Coding Table) ใช้สำหรับสกัดข้อความสำคัญ จัดหมวดหมู่ข้อมูลและกำหนดรหัสเพื่อใช้ในการวิเคราะห์ความหมายของวาทกรรมที่เกี่ยวข้องกับสถานะของวิชางานธุรกิจ

การเก็บรวบรวมข้อมูล (Data Collection)

ผู้วิจัยดำเนินการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารแผนการศึกษาแห่งชาติเป็นแหล่งข้อมูลหลักและเอกสารทางการศึกษาที่เกี่ยวข้อง จากนั้นทำการจัดระเบียบข้อมูล ประกอบด้วย แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2475 - ปัจจุบัน ได้แก่ พ.ศ. 2475, 2479, 2494, 2503, 2512, 2520, 2535, 2545 - 2559 และ 2560 - ปัจจุบัน เอกสารดังกล่าวถูกนำมาศึกษาตามช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ของแผนการศึกษาแห่งชาติแต่ละระยะ เพื่อวิเคราะห์สถานะของวิชางานธุรกิจภายใต้บริบททางสังคม เศรษฐกิจและการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไป จากนั้นผู้วิจัยทำการสกัดข้อความสำคัญและจัดหมวดหมู่ข้อมูล เพื่อนำไปวิเคราะห์วาทกรรมทางการศึกษาที่ปรากฏในเอกสารที่เกี่ยวข้อง ภายใต้กรอบระยะเวลาตั้งแต่ พ.ศ. 2475 จนถึงปัจจุบัน

การวิเคราะห์ข้อมูล (Data Analysis)

การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการโดยการสกัดข้อความสำคัญ (Text Extraction) จากเอกสารที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างนโยบายการศึกษา อำนาจอธิปไตย เศรษฐกิจและการเมืองในแต่ละช่วงเวลา จากนั้นนำมาวิเคราะห์เชิงลึกตามกรอบแนวคิดของมิเชล ฟูกูต์ (Michel Foucault) โดยประกอบด้วย การวิเคราะห์ใน 4 มิติ ได้แก่

1. การวิเคราะห์การกำเนิดของวาทกรรม (Discursive Formation) เพื่อศึกษาการก่อรูปและสถานะของวิชางานธุรกิจในแผนการศึกษาแห่งชาติ
2. การวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอำนาจกับความรู้ (Power-Knowledge Relations) เพื่ออธิบายบทบาทของอำนาจอธิปไตยที่เชื่อมโยงกับการกำหนดทิศทางของวิชางานธุรกิจ
3. การวิเคราะห์การประกอบสร้างอัตลักษณ์ผู้เรียน (Subject Formation) เพื่อศึกษาว่าผู้เรียนถูกประกอบสร้างบทบาทและความหมายอย่างไรในระบบการศึกษาไทย
4. การวิเคราะห์ระบอบความจริง (Regime of Truth) เพื่อค้นหาว่าความจริงเกี่ยวกับวิชางานธุรกิจถูกผลิตซ้ำและทำให้เป็นที่ยอมรับหรือถูกกลตทอนสถานะในระบบการศึกษาไทยอย่างไรในแต่ละช่วงเวลา

ผลการวิจัย

ผลการวิจัยพบว่า วาทกรรมถูกนำมาจัดเรียง สังเคราะห์และอภิปรายเพื่ออธิบายบทบาทของวิชางานธุรกิจในฐานะเครื่องมือทางเศรษฐกิจและสังคมของไทยในแต่ละช่วงเวลา โดยใช้การรวบรวมเอกสารในแผนการศึกษาด้วยการวิเคราะห์ถ้อยคำ วาทกรรมและสถานะของวิชางานธุรกิจในแต่ละยุคสมัยพร้อมทั้งสรุปผลการวิจัยช่วงเวลาดังนี้

1. ระยะเริ่มต้น (พ.ศ. 2475 - 2519) วาทกรรมว่าด้วยวิชางานธุรกิจในฐานะแรงงานเพื่อรัฐ
วาทกรรมความรู้ด้านธุรกิจในช่วงระยะเริ่มต้นก่อรูปขึ้นภายใต้บริบทการเปลี่ยนผ่านทางการเมืองและสังคมภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ระบบเศรษฐกิจของไทยขับเคลื่อนด้วยภาคเกษตรกรรมเป็นหลัก ขณะที่อาชีพด้านการค้าขายมีสถานะรองจากภาคการเกษตร การค้าขายถูกจำกัดภายใต้พื้นที่ตลาดและชุมชนเมือง การประกอบอาชีพถูกสร้างเพื่อให้ประชากรสามารถดำรงชีวิตและประกอบอาชีพได้ การประกอบอาชีพ

และการเลี้ยงชีพถูกทำให้เป็นหน้าที่ทางศีลธรรมของพลเมืองที่รัฐต้องการ อิทธิพลทางความคิดดังกล่าวเชื่อมโยงกับการเป็นพลเมืองที่ดีภายใต้การกำกับของรัฐที่มุ่งเน้นการสร้างงานที่สุจริต ชยัน อดทน ถือเป็น “การเลี้ยงชีพชอบได้” ซึ่งกลายเป็นกรอบของการเรียนรู้ด้านงานอาชีพรวมถึงงานธุรกิจในระยะเริ่มต้น แต่การเลี้ยงชีพชอบได้นั้นไม่ได้หมายถึง ความมีอิสระในการเลือกอาชีพ หากแต่เป็นการดำรงชีพภายใต้โครงสร้างเศรษฐกิจและการจัดระเบียบสังคมของรัฐ ระยะเริ่มต้นโรงเรียนจึงถูกจัดวางให้เป็นสถาบันเพื่อเตรียมความพร้อมการผลิตแรงงานสนองโครงสร้างเศรษฐกิจ รัฐต้องพึ่งพาแรงงานเพื่อขับเคลื่อนฐานเศรษฐกิจของชาติ ส่งผลให้วาทกรรมวิชาธุรกิจถือกำเนิดขึ้น โดยวิชาธุรกิจถูกจัดวางให้เป็นเครื่องมือในการสร้างแรงงานที่มีความรู้เชิงปฏิบัติและสนับสนุนการทำมาหากินของประชาชน ทำให้ความรู้ทางด้านธุรกิจถูกกำหนดให้เป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับแรงงานพื้นฐาน จากแผนการศึกษาแห่งชาติในช่วงระยะเริ่มต้นสะท้อนให้เห็นว่า วิชาธุรกิจไม่ได้เป็นวิชาความรู้ทางวิชาการอย่างเดียว แต่เป็นเครื่องมือเชิงนโยบายในการกำกับประชากรเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของชาติ การศึกษาในระบบโรงเรียนถูกใช้เป็นเครื่องมือในการผลิตกำลังคนให้สอดคล้องกับความต้องการของระบบเศรษฐกิจ ผลการวิจัยพบว่า รัฐประกอบสร้างวาทกรรมวิชางานธุรกิจในระบบการศึกษา โดยจัดวางความรู้ด้านธุรกิจในฐานะเครื่องมือสำคัญในการสร้างแรงงานพื้นฐานเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ภายใต้การกำกับประชากร (Population Management) ของรัฐตามที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติ พบประเด็นสำคัญดังต่อไปนี้

ผลการวิจัยพบว่า ในระยะเริ่มต้นของการจัดการศึกษาไทย (พ.ศ. 2475 - 2519) รัฐได้ประกอบสร้างวาทกรรมวิชางานธุรกิจในฐานะเครื่องมือในการสร้างแรงงานพื้นฐานและการสร้างพลเมืองที่ดีของรัฐอย่างเป็นระบบ ภายใต้บริบทเศรษฐกิจที่ยังพึ่งพาภาคเกษตรกรรมและการดำรงชีพเป็นหลัก รัฐได้ประกอบสร้างวาทกรรมที่เชื่อมโยงความรู้ด้านวิชาธุรกิจเข้ากับเครื่องมือในการสร้างแรงงานพื้นฐานและการสร้างพลเมืองที่ดีของรัฐอย่างเป็นระบบ การจัดการศึกษาในโรงเรียนถูกใช้เป็นเครื่องมือสำคัญในการปลูกฝังอุดมการณ์ชาตินิยม ภายใต้วาทกรรมดังกล่าว แนวคิดการเป็น “พลเมืองที่ดี” ถูกนิยามควบคู่กับคุณค่าด้านการทำงานสุจริต ความขยัน อดทนและการมีศีลธรรม ซึ่งถูกทำให้เป็นบรรทัดฐานทางสังคมของประชากรความรู้ด้านวิชาธุรกิจจึงทำหน้าที่สนับสนุนการสร้างแรงงานที่เชื่อฟังและปฏิบัติตามระเบียบ มากกว่าการส่งเสริมการตั้งคำถามต่อระบบการทำงานหรือสภาพเศรษฐกิจที่ดำรงอยู่ กลไกดังกล่าวทำงานผ่านการฝึกให้ผู้เรียนเรียนรู้การเชื่อฟังและการกำกับตนเองอย่างต่อเนื่อง ทำให้โรงเรียนทำหน้าที่เป็นเครื่องมือสำคัญของรัฐในการหล่อหลอมประชากรให้สอดคล้องกับระเบียบทางสังคมและเศรษฐกิจ โดยไม่จำเป็นต้องใช้อำนาจบังคับอย่างเปิดเผย วาทกรรมวิชาธุรกิจในฐานะเครื่องมือในการสร้างแรงงานพื้นฐานจึงดำรงอยู่ควบคู่กับการสร้างพลเมืองที่ยอมรับบทบาทของตนในระบบและปฏิบัติตามกรอบความเป็นพลเมืองที่รัฐกำหนดไว้ รัฐจึงกำหนดหน้าที่ให้ระบบการศึกษาเป็นเครื่องมือสำคัญในการเตรียมคนเข้าสู่ตลาดแรงงานและการประกอบอาชีพภายใต้ทิศทางการพัฒนาตามนโยบายของรัฐ ทำให้วิชางานธุรกิจถูกออกแบบให้เน้นทักษะเพื่ออาชีพ ส่งผลให้ถูกจัดวางเป็นความรู้เชิงปฏิบัติมากกว่าความรู้เชิงวิชาการที่มีสถานะทางสังคมสูง วาทกรรมดังกล่าวสะท้อนว่ารัฐมุ่งสร้างแรงงานที่มีคุณภาพมากกว่าการผลิตผู้รู้ทางวิชาการ ส่งผลให้วิชางานธุรกิจถูกยกระดับในเชิงประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ถูกลดทอนในเชิงศักดิ์ศรีทางวิชาการในระบบการศึกษาไทย

การวิเคราะห์วาทกรรม อำนาจ ความรู้และความจริงวิชางานธุรกิจภายใต้แผนการศึกษาแห่งชาติ ผลการวิจัยระยะเริ่มต้น (พ.ศ. 2475 - 2519) ผลการวิเคราะห์ในมิติของอำนาจ (Power) แสดงให้เห็นว่าการศึกษาระบบโรงเรียนทำหน้าที่เป็นเทคโนโลยีแห่งอำนาจของรัฐในการจัดระเบียบประชากร โดยเฉพาะผ่านโรงเรียน ซึ่งทำงานในฐานะกลไกอำนาจแบบวินัย อำนาจดังกล่าวดำเนินการผ่านระเบียบ กิจวัตรและกระบวนการประเมินผลที่เอื้อให้ผู้เรียนเรียนรู้การเชื่อฟังและการกำกับตนเองอย่างสมัครใจ โดยไม่จำเป็นต้องใช้อำนาจบังคับอย่างเปิดเผย การจัดวางบทบาทของผู้เรียนในฐานะเครื่องมือในการสร้างแรงงานพื้นฐานจึงเป็นผลจากการทำงานของอำนาจรัฐที่ฝังตัวอยู่ในโครงสร้างการศึกษาอย่างเป็นระบบ ในมิติความรู้ (Knowledge) ภายใต้การทำงานของอำนาจดังกล่าว ความรู้ด้านธุรกิจในระบบการศึกษาไทยถูกจัดลำดับคุณค่าให้อยู่ในสถานะรองเมื่อเทียบกับวิชาสายสามัญ ความรู้ธุรกิจถูกจำกัดบทบาทให้อยู่ในกรอบของการดำรงชีวิตและเครื่องมือในการสร้างแรงงาน มากกว่าการเป็นองค์ความรู้เชิงวิชาการหรือพื้นที่ของการคิดเชิงวิพากษ์ การจัดลำดับเช่นนี้สะท้อนให้เห็นว่าความรู้ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างเป็นกลาง หากแต่ถูกคัดเลือก ผลิตและกำกับผ่านความสัมพันธ์เชิงอำนาจตามแนวคิดของมิเชล ฟูโกต์ (Michel Foucault) ส่งผลให้สถานะของผู้เรียนสายธุรกิจถูกด้อยค่าในเชิงสัญลักษณ์ภายในระบบการศึกษา ในมิติความจริง (Truth) การทำงานร่วมกันของอำนาจและความรู้ได้ประกอบสร้างระบอบความจริงที่นิยามการศึกษาที่ดีในฐานะเครื่องมือในการสร้างแรงงานและพลเมืองที่เชื่อฟังรัฐ สามารถเลี้ยงชีพได้และไม่เป็นภาระต่อระบบเศรษฐกิจ ความจริงชุดนี้ทำให้บทบาทของผู้เรียนในฐานะเครื่องมือในการสร้างแรงงานและผู้ปฏิบัติตามระบบถูกทำให้เป็นเรื่องปกติและลดพื้นที่ของการตั้งคำถามต่อโครงสร้างทางเศรษฐกิจและอำนาจ วาทกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับกรอบการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐในช่วงเวลาดังกล่าวและทำให้ความรู้ด้านธุรกิจถูกทำให้เป็นทักษะแรงงานพื้นฐานที่ “เหมาะสม” และ “จำเป็น” ต่อสังคม ความรู้ด้านธุรกิจในระยะเริ่มต้นจึงไม่ได้เป็นเพียงเนื้อหาการเรียนรู้ หากแต่เป็นส่วนหนึ่งของกลไกเชิงวาทกรรมที่รัฐใช้ในการจัดการประชากร ผ่านการทำงานร่วมกันของอำนาจ ความรู้และความจริง ซึ่งเป็นฐานสำคัญของการพัฒนาการดำเนินงานและอาชีพในระยะต่อมา

2. ระยะรุ่งเรือง (พ.ศ. 2520 - 2544) วาทกรรมว่าด้วยวิชางานธุรกิจในฐานะแรงงานเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ

วาทกรรมความรู้ด้านธุรกิจในระยะนี้ก่อรูปขึ้นภายใต้การเปลี่ยนผ่านการพัฒนาเศรษฐกิจเพื่อแรงงานมาสู่แรงงานเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ การเปลี่ยนผ่านในบริบทดังกล่าวเกิดจากการพัฒนาเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศที่เปลี่ยนแปลง การพึ่งพาระบบเศรษฐกิจการเกษตรและแรงงานพื้นฐานทำให้มีข้อจำกัดในการขยายเศรษฐกิจของประเทศ กระแสโลกาภิวัตน์ส่งผลต่อภาคอุตสาหกรรมในการผลิตสินค้าเพื่อการส่งออกและเข้าสู่การเปลี่ยนผ่านจากระบบการทำงานเพื่อการดำรงชีพเข้าสู่การทำงานเพื่อเศรษฐกิจระดับมหภาค รัฐต้องการแรงงานที่มีทักษะเฉพาะ การศึกษาจึงถูกปรับเปลี่ยนตามกลไกสำคัญในการผลิตทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม ซึ่งความรู้ทางด้านงานธุรกิจนำไปใช้ในการทำหน้าที่เป็นเครื่องมือในการผลิตแรงงานที่มีทักษะเฉพาะทางด้านงานธุรกิจ วาทกรรมวิชางานธุรกิจทำให้ชัดเจนผ่านแผนการศึกษาแห่งชาติ แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและหลักสูตรการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2521 ซึ่งเชื่อมโยงการจัดการศึกษาเข้ากับเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐอย่างเป็นระบบ ในบริบทนี้ วิชางานธุรกิจถูกยกระดับบทบาทองค์ความรู้เพื่อการดำรงชีวิตและแรงงานพื้นฐาน ไปสู่การเป็นเครื่องมือสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจอุตสาหกรรมและการเสริมสร้างความสามารถในการแข่งขันของประเทศ

ผลการวิจัยพบว่า ในช่วงระยะรุ่งเรืองเรื่องวิชางานธุรกิจอยู่ในฐานะเครื่องมือพัฒนาเศรษฐกิจ (พ.ศ. 2520 - 2544) วิชางานธุรกิจถูกจัดวางให้มีบทบาทสำคัญในการเป็นเครื่องมือในการผลิตแรงงานที่มีสมรรถนะสอดคล้องกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรมและภาคบริการ ภายใต้นโยบายพัฒนาเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม ในช่วงเวลาดังกล่าว วิชางานธุรกิจเริ่มปรากฏในหลักสูตรการศึกษาในฐานะส่วนหนึ่งของกลุ่มวิชาการงานอาชีพ โดยรัฐมุ่งพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการทำงานในภาคธุรกิจและภาคอุตสาหกรรมวิชางานธุรกิจจึงถูกใช้เป็นเครื่องมือของรัฐในการเตรียมกำลังคนเพื่อเสริมสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจของประเทศ

จากคำดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า รัฐได้ใช้อำนาจในการควบคุมประชากรให้เป็นพลเมืองที่มีคุณลักษณะสอดคล้องต่อความมั่นคงและการพัฒนาเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรมและความรู้ทางด้านงานธุรกิจถูกจัดวางในฐานะเครื่องมือในการสร้างแรงงานเพื่อเศรษฐกิจ

การวิเคราะห์ว่าทฤษฎี อำนาจ ความรู้และความจริงวิชางานธุรกิจภายใต้แผนการศึกษาแห่งชาติ ผลการวิจัยระยะรุ่งเรือง (พ.ศ. 2520 - 2544) ในมิติอำนาจ (Power) การยกระดับบทบาทของวิชางานธุรกิจในช่วงดังกล่าวเป็นผลจากการทำงานของอำนาจรัฐผ่านนโยบายการพัฒนาเศรษฐกิจและนโยบายการศึกษา ซึ่งเชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ มีการเชื่อมโยงระหว่างแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2520 หลักสูตรการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2521 และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 สะท้อนให้เห็นว่ารัฐใช้นโยบายการศึกษาผ่านการปรับโครงสร้างระบบการศึกษาแบบ 6 - 3 - 3 (ประถมศึกษา 6 ปี มัธยมศึกษาตอนต้น 3 ปีและมัธยมศึกษาตอนปลาย 3 ปี) เพื่อจัดระเบียบเส้นทางการศึกษาให้สอดคล้องกับเส้นทางแรงงานและความต้องการของระบบเศรษฐกิจและสอดคล้องกับกระแสโลกาภิวัตน์ตลอดจนการค้าเสรีในช่วงปลายทศวรรษ 2530 นอกจากนี้ รัฐมีการกำกับการพัฒนาหลักสูตรเพื่อเตรียมกำลังคนให้สามารถแข่งขันในระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ อำนาจรัฐจึงทำงานผ่านโครงสร้างนโยบายและหลักสูตรการศึกษา เพื่อกำหนดทิศทางของการผลิตกำลังคนและการพัฒนาความรู้ด้านธุรกิจให้สอดคล้องกับเป้าหมายการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ในมิติความรู้ (Knowledge) ภายใต้การทำงานของอำนาจดังกล่าว ความรู้ด้านงานธุรกิจได้รับการยกระดับจากความรู้ทักษะพื้นฐานเพื่อการดำรงชีวิตไปสู่การเป็นองค์ความรู้ที่มีบทบาทในการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ การบรรจุวิชางานธุรกิจในหลักสูตรการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2521 ในหมวดวิชาการงานอาชีพในฐานะรายวิชาบังคับเลือก ทำให้ความรู้ด้านธุรกิจมีตำแหน่งที่ชัดเจนมากขึ้นในโครงสร้างหลักสูตรของรัฐ แม้ว่าวิชางานธุรกิจจะยังไม่ได้รับการยกระดับเป็นวิชาหลักของระบบการศึกษาไทย แต่การจัดวางดังกล่าวสะท้อนการยอมรับบทบาทของความรู้ด้านธุรกิจในฐานะองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการทำงานและการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ

ความรู้ด้านธุรกิจจึงถูกเชื่อมโยงกับนโยบายแรงงานและตลาดแรงงานของรัฐ โดยมุ่งเน้นการพัฒนาทักษะที่สามารถนำไปใช้ได้จริง เช่น การบริหารธุรกิจ การตลาดและทักษะที่เกี่ยวข้องกับการค้าระหว่างประเทศ การจัดวางความรู้ดังกล่าวสะท้อนว่าความรู้ด้านธุรกิจถูกกำหนดบทบาทในฐานะเครื่องมือเพื่อการผลิตแรงงานที่มีสมรรถนะตรงกับความต้องการของตลาดแรงงาน มากกว่าการเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนพัฒนาการคิดเชิงวิพากษ์ต่อโครงสร้างเศรษฐกิจและอำนาจทางสังคม ในมิติความจริง (Truth) การทำงานร่วมกันของอำนาจและความรู้ได้ประกอบสร้าง “ระบอบความจริง” ที่ทำให้วิชางานธุรกิจเป็นองค์ความรู้ที่จำเป็นต่อการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศ ภายใต้ระบอบความจริงนี้ การศึกษาไม่ได้ถูกมองเพียงในฐานะพื้นที่ของการแสวงหาความรู้ แต่ถูกนิยามให้เป็นกลไกสำคัญ

ในการผลิตกำลังคนที่สามารถตอบสนองต่อความต้องการของระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรมวาทกรรมทางนโยบายตามแนวคิด “เปลี่ยนสนามรบเป็นสนามการค้า” ในปี พ.ศ. 2531 สะท้อนการปรับทิศทางการของรัฐในการเชื่อมโยงการศึกษาเข้ากับระบบเศรษฐกิจระหว่างประเทศ โรงเรียนและหลักสูตรจึงถูกผลักดันให้พัฒนาเนื้อหาการเรียนรู้อย่างสอดคล้องกับการค้าและเศรษฐกิจโลก ส่งผลให้วิชางานธุรกิจถูกประกอบสร้างให้เป็นเครื่องมือในการผลิตแรงงานและผู้ประกอบการที่สามารถรองรับการแข่งขันในระดับสากล

ดังนั้น ผลการวิเคราะห์ในระยาระงุงเรื่อง (พ.ศ. 2520 - 2544) จึงสะท้อนให้เห็นว่า วิชางานธุรกิจถูกยกระดับจากความรู้เพื่อการดำรงชีวิตไปสู่การเป็นเครื่องมือสำคัญทางเศรษฐกิจของรัฐ โดยทำหน้าที่ในการผลิตแรงงานที่มีทักษะและสร้างพลเมืองและผู้ประกอบการที่สอดคล้องกับระบบเศรษฐกิจอุตสาหกรรมของประเทศ

3. ระยะถดถอย (พ.ศ. 2545 - ปัจจุบัน) วาทกรรมว่าด้วยวิชางานธุรกิจในฐานะแรงงานปัจเจกผู้รับผิดชอบตนเอง

ความรู้ทางด้านธุรกิจภายหลัง พ.ศ. 2545 เป็นต้นมา บริบทการเมืองมีความผันผวนจากการเปลี่ยนรัฐบาลบ่อยและเกิดรัฐประหารหลายครั้ง ส่งผลให้รัฐมีข้อจำกัดในการใช้อำนาจกำกับประชากรอย่างต่อเนื่อง ทำให้รัฐปรับเปลี่ยนวิธีการกำกับจากการควบคุมโดยตรงไปสู่การใช้เครื่องมือเชิงนโยบาย มาตรฐานและการจัดการความรู้แทนนโยบายการศึกษาของรัฐมุ่งเน้นปรับเปลี่ยนสู่ “หลักสูตรฐานสมรรถนะ” (Competency-Based Education) เพื่อเป็นเครื่องมือผลิตกำลังคนให้ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงานและส่งเสริมการปรับตัวและการเรียนรู้ตลอดชีวิต อีกนัยยะหนึ่งผู้เรียนถูกกำหนดให้เป็นผู้ที่มีความสามารถเรียนรู้และพัฒนาตนเองได้ โดยมีแนวคิดส่งเสริมการจัดการเรียนรู้ที่ผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง (Student-Centered Learning) นโยบายการศึกษาจึงถูกประกอบสร้างภายใต้กรอบการจัดการศึกษาฐานสมรรถนะและการบูรณาการข้ามสาระ ทำให้วิชางานธุรกิจต้องปรับเปลี่ยนตามโครงสร้างดังกล่าว การเปลี่ยนผ่านของระบบการศึกษาไทยจากการศึกษาเพื่อผลิตแรงงานเพื่อพัฒนาเศรษฐกิจมาเป็นการศึกษาเพื่อสร้างแรงงานปัจเจกผู้รับผิดชอบตนเอง ทำให้การจัดการเรียนรู้วิชางานธุรกิจเน้นมาตรฐานและพัฒนาสมรรถนะผู้เรียนในการปฏิบัติจริง โดยบูรณาการความรู้ (Knowledge) ทักษะ (Skills) เจตคติและคุณลักษณะ (Attitudes) เข้าด้วยกันแนวทางดังกล่าวส่งเสริมให้ผู้เรียนกำกับการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง ภายใต้กรอบมาตรฐานและตัวชี้วัดที่รัฐกำหนด โดยเน้นสมรรถนะสำคัญและผลสัมฤทธิ์ที่สามารถวัดและประเมินได้ในระดับชาติในบริบทดังกล่าว วิชางานธุรกิจไม่ได้ถูกจัดวางในฐานะวิชาหลัก หากแต่ถูกหลอมรวมเข้าไปในกลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาและเทคโนโลยี ภายใต้กรอบการบูรณาการวิชาและสมรรถนะร่วม วาทกรรมนี้ทำให้ความรู้ด้านธุรกิจแม้จะไม่ถูกยกเลิกออกจากหลักสูตรโดยตรง แต่กลับถูกทำให้เลือนหายผ่านกระบวนการลดทอนเนื้อหาการบูรณาการและการจัดลำดับคุณค่าความรู้ในระบบการประเมินของรัฐ

ผลการวิจัยพบว่า วิชางานธุรกิจอยู่ในฐานะสมรรถนะร่วม (พ.ศ. 2545 - ปัจจุบัน) วาทกรรมเกี่ยวกับวิชางานธุรกิจได้เปลี่ยนแปลงจากการเป็นเครื่องมือในการผลิตแรงงานเพื่อการพัฒนาเศรษฐกิจ มาเป็นความรู้ที่ถูกจัดวางในฐานะ “สมรรถนะร่วม” ภายใต้โครงสร้างดังกล่าว วิชางานธุรกิจไม่ได้ถูกจัดวางในฐานะรายวิชาเฉพาะ หากแต่ถูกหลอมรวมอยู่ภายในกลุ่มสาระการเรียนรู้การงานอาชีพและเทคโนโลยี ทำให้เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับธุรกิจถูกบูรณาการเข้ากับสาระอื่น ๆ เช่น งานช่าง งานบ้าน งานประดิษฐ์และงานเกษตร ส่งผลให้ความรู้ด้านธุรกิจสูญเสียความชัดเจน

ในฐานะองค์ความรู้เฉพาะทางในโครงสร้างหลักสูตร แม้ในเชิงนโยบายรัฐจะยังคงยืนยันถึงความสำคัญของความรู้ด้านธุรกิจต่อการดำรงชีวิตและการทำงานของผู้อยู่เรียน แต่ในทางปฏิบัติความรู้ดังกล่าวกลับถูกลดบทบาทลงให้เป็นเพียงองค์ประกอบเสริมของการพัฒนาทักษะทั่วไป

การวิเคราะห์วาทกรรม อำนาจ ความรู้และความจริงวิชาการงานธุรกิจภายใต้แผนการศึกษาแห่งชาติ ผลการวิจัยระยะถดถอย (พ.ศ. 2545 - ปัจจุบัน) ในมิติอำนาจ (Power) พบว่า อำนาจของรัฐในการกำกับความรู้ไม่ได้ดำเนินการผ่านการควบคุมโดยตรง หากแต่ดำเนินผ่านกลไกเชิงโครงสร้างของระบบการประเมินและการคัดเลือกทางการศึกษา โดยเฉพาะระบบการทดสอบระดับชาติ ซึ่งกำหนดให้รายวิชาหลัก ได้แก่ ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์และภาษาอังกฤษ เป็นตัวชี้วัดสำคัญของคุณภาพผู้เรียนและสถานศึกษา ภายใต้โครงสร้างดังกล่าว วิชาการงานธุรกิจไม่ได้ถูกบรรจุอยู่ในรายวิชาที่มีการทดสอบระดับชาติ ส่งผลให้วิชาดังกล่าวถูกลดสถานะในเชิงสัญลักษณ์ภายในระบบการศึกษาไทย ในมิติความรู้ (Knowledge) การเปลี่ยนผ่านของระบบการศึกษาไทยสู่กรอบการจัดการศึกษาฐานสมรรถนะ (Competency-Based Education) และแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) มีความเชื่อมโยงกับทิศทางการพัฒนาประเทศที่มุ่งพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มีสมรรถนะที่สอดคล้องกับเศรษฐกิจยุคใหม่ ส่งผลให้ความรู้เฉพาะทางด้านงานธุรกิจถูกลดรวมเข้าไปในกรอบสมรรถนะร่วมของผู้เรียน การจัดการเรียนรู้นี้มุ่งเน้นการบูรณาการความรู้ ทักษะและคุณลักษณะ ส่งผลให้ความรู้ด้านธุรกิจไม่ได้ถูกจัดวางเป็นศาสตร์เฉพาะ แต่ถูกบูรณาการอยู่ในกิจกรรมการเรียนรู้แบบองค์รวม ทำให้เนื้อหาด้านธุรกิจถูกลดรายละเอียดและความเข้มข้นลงอย่างต่อเนื่อง ในมิติความจริง (Truth) การทำงานร่วมกันของอำนาจและความรู้ได้ประกอบสร้างระบอบความจริง (Regime of Truth) เกี่ยวกับความรู้ด้านงานธุรกิจขึ้นใหม่ โดยความรู้ด้านธุรกิจเป็นเพียงสมรรถนะร่วมพื้นฐานจำเป็นต่อการดำรงชีวิตและการทำงาน มากกว่าการเป็นองค์ความรู้เฉพาะทางที่มีสถานะทางวิชาการในระบบการศึกษาไทย

ผลการวิจัยจึงสะท้อนว่า วาทกรรมความรู้ด้านงานธุรกิจในระยะถดถอยได้เปลี่ยนสถานะจากการเป็นองค์ความรู้ที่มีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจในระยะรุ่งเรือง มาเป็นเพียงสมรรถนะร่วมภายใต้กลุ่มสาระการงานอาชีพ เมื่อเปรียบเทียบกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พบว่า งานวิจัยด้านหลักสูตรฐานสมรรถนะและการบูรณาการวิชาการงานวิจัยดังกล่าว มักเสนอว่าการบูรณาการรายวิชาและการเน้นสมรรถนะสำคัญเพื่อเป็นแนวทางที่ช่วยลดภาระครู ลดความซ้ำซ้อนของเนื้อหาและเพิ่มความยืดหยุ่นให้กับสถานศึกษา แต่งานวิจัยเหล่านี้พิจารณาแค่ผลในเชิงประสิทธิภาพในการจัดการหลักสูตรมากกว่าผลในเชิงอำนาจที่ซ่อนเร้นและการจัดลำดับความรู้ที่ไม่เป็นธรรม งานวิจัยฉบับนี้แสดงให้เห็นว่า การบูรณาการและการจัดการหลักสูตรฐานสมรรถนะไม่ได้เป็นเพียงการปรับโครงสร้างนโยบายของรัฐแต่การใช้อำนาจในการจัดลำดับความรู้ที่ทำให้ความรู้บางชุด โดยเฉพาะความรู้ด้านงานธุรกิจถูกลดทอนความเป็นวิชาเฉพาะและค่อย ๆ เลือนหายไปจากพื้นที่การเรียนรู้หลัก โดยในระบบการศึกษาไม่ได้ประกาศยกเลิกอย่างเป็นทางการ กระบวนการดังกล่าวสะท้อนการทำงานของอำนาจแอบแฝง ซึ่งทำให้การควบคุมเกิดขึ้นผ่านการจัดหมวดหมู่และสร้างเกณฑ์มาตรฐาน มากกว่าการใช้อำนาจบังคับโดยตรง กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การเปลี่ยนแปลงของสถานะวิชาการงานธุรกิจไม่ได้เกิดจากการตัดสินใจเชิงนโยบายเพียงครั้งเดียว หากแต่เป็นผลของกระบวนการจัดลำดับความรู้ที่ค่อย ๆ เปลี่ยนผ่านผ่านกลไกเชิงโครงสร้างของระบบการศึกษาทำให้ความรู้ด้านงานธุรกิจสูญเสียความเป็นเอกเทศและสถานะของวิชาการงานธุรกิจถดถอยลงอย่างต่อเนื่องในระบบการศึกษาไทย

ผังการวิเคราะห์สถานะของวิชางานธุรกิจภายใต้แผนการศึกษาแห่งชาติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน

ภาพที่ 1 ภาพแสดงสถานะของวิชาธุรกิจภายใต้แผนการศึกษาแห่งชาติ

การอธิบายผังการวิเคราะห์สถานะของวิชางานธุรกิจภายใต้แผนการศึกษาแห่งชาติตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ผังการวิเคราะห์วาทกรรมอำนาจ ความรู้และความจริงแสดงให้เห็นพัฒนาการของสถานะวิชางานธุรกิจในระบบการศึกษาไทยอย่างเป็นพลวัต ตั้งแต่ระยะเริ่มต้น ระยะรุ่งเรือง จนถึงระยะถดถอย ในระยะเริ่มต้นอำนาจรัฐทำงานผ่านระบบโรงเรียนเพื่อจัดระเบียบประชากรและเป็นเครื่องมือในการผลิตแรงงานพื้นฐาน ความรู้ด้านงานธุรกิจถูกจัดวางเป็นทักษะเพื่อยังชีพ ขณะที่ความจริงเกี่ยวกับการศึกษาถูกนิยามว่าเป็นกระบวนการเป็นเครื่องมือในการผลิตแรงงานและพลเมืองที่เชื่อฟังรัฐ เมื่อเข้าสู่ระยะรุ่งเรืองอำนาจรัฐขยายบทบาทผ่านนโยบายอุตสาหกรรม ส่งผลให้ความรู้ด้านธุรกิจถูกยกระดับเป็นเครื่องมือสำคัญทางเศรษฐกิจและมีความชอบธรรมในระบบการศึกษา ในระยะถดถอยกลไกอำนาจเปลี่ยนไปสู่ระบบการประเมินผลและหลักสูตรฐานสมรรถนะ ทำให้ความรู้ด้านงานธุรกิจถูกลดทอนจากวิชาเฉพาะทางเป็นเพียงสมรรถนะร่วมภายใต้การบูรณาการข้ามสาระ ความจริงที่สร้างขึ้นแสดงถึงการศึกษาที่ดีต้องผ่านสมรรถนะที่วัดได้ มากกว่าการพัฒนาองค์ความรู้เชิงโครงสร้างหรือการคิดเชิงวิพากษ์ โดยภาพรวมตารางนี้แสดงให้เห็นว่าสถานะของวิชางานธุรกิจถูกกำกับและเปลี่ยนแปลงตามบริบทนโยบายและระบอบความจริงของรัฐ

อภิปรายผล

ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าวิชางานธุรกิจในระบบการศึกษาไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ไม่ได้ดำรงอยู่ในฐานะรายวิชาที่มีอิสระในการกำหนดบทบาทของตนเอง หากแต่ถูกกำหนดทิศทางและขอบเขตผ่านนโยบายและโครงสร้างการจัดการศึกษาของรัฐอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะเป็นหลักสูตร โครงสร้างเวลาเรียน สื่อการเรียนการสอน หรือระบบการวัดและประเมินผล กลไกเหล่านี้ไม่ได้ทำหน้าที่เพียงจัดระเบียบการเรียนการสอน แต่ยังสะท้อนให้เห็นว่ารัฐเข้าไปมีบทบาทในการกำหนดว่าความรู้ประเภทใดควรได้รับการให้คุณค่าและความรู้ประเภทใดควรถูกจัดวางไว้ในลำดับรองสะท้อนความสัมพันธ์เชิงอำนาจ - ความรู้ที่ทำให้การจัดลำดับดังกล่าวถูกทำให้ดูเป็นธรรมชาติและไม่ถูกตั้งคำถาม (Foucault, M., 1980) ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอที่มองว่านโยบายการศึกษาเป็นพื้นที่ที่อำนาจของรัฐเข้าไปทำงานอย่างต่อเนื่อง มากกว่าจะเป็นพื้นที่ที่เป็นกลางทางวิชาการ (Ball, S. J., 1990); (Apple, M. W., 2004) ผลการวิจัยจึงสะท้อนให้เห็นว่า สถานะของวิชางานธุรกิจในระบบการศึกษาไทยไม่ได้เปลี่ยนแปลงตามคุณค่าทางวิชาการของเนื้อหา หากแต่เปลี่ยนแปลงตามบทบาทที่รัฐต้องการให้การศึกษาทำหน้าที่ในแต่ละช่วงเวลา

ในช่วงระยะเริ่มต้นของการจัดการศึกษาไทย (พ.ศ. 2475 - 2519) ในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เอกสารที่ปรากฏในแผนการศึกษาแห่งชาติและเอกสารที่เกี่ยวข้องกับนโยบายด้านการศึกษา ผลการอภิปรายพบว่า รัฐมุ่งใช้การศึกษาเป็นเครื่องมือในการจัดระเบียบประชากรและปลูกฝังวินัยทางสังคมให้เป็นพลเมืองที่เชื่อฟัง (ราชกิจจานุเบกษา, 2475); (ราชกิจจานุเบกษา, 2479) ในระบบการศึกษาจึงเน้นเนื้อหาความรู้ด้านอาชีพและการทำมาหากินและรัฐเชื่อมโยงเนื้อหาการเรียนเข้ากับแนวคิดเรื่อง “พลเมืองที่ดี” โดยเน้นคุณลักษณะด้านความขยัน ความประหยัดและการประกอบอาชีพอย่างสุจริต อิทธิพลดังกล่าวทำให้วิชางานธุรกิจถูกจัดวางให้อยู่ในฐานะทักษะเพื่อการดำรงชีพมากกว่าการเป็นองค์ความรู้เชิงวิชาการ แนวโน้มดังกล่าวปรากฏต่อเนื่องในแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2494 และ พ.ศ. 2503 ซึ่งกำหนดจุดมุ่งหมายให้การศึกษามุ่งพัฒนาบุคคลให้มีคุณธรรม มีระเบียบวินัยและสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้อย่างสุจริต ได้ต่อยอดภาพ “พลเมืองที่ดี” ในฐานะผู้มีความรับผิดชอบ มีศีลธรรมและมีความสามารถในการประกอบอาชีพเพื่อทำคุณประโยชน์แก่ประเทศชาติ (ราชกิจจานุเบกษา, 2494); (ราชกิจจานุเบกษา, 2503) เมื่อพิจารณาร่วมกันจะเห็นได้ว่า ทั้งสองแผนสะท้อนการเชื่อมโยงการศึกษาเข้ากับภารกิจการพัฒนาประเทศในมิติทางเศรษฐกิจและสังคมสามารถประกอบอาชีพเลี้ยงตนเองได้อย่างสุจริตและพึ่งพาตนเองได้ นโยบายการศึกษาของรัฐในช่วงดังกล่าวไม่ได้มุ่งเพียงการถ่ายทอดความรู้ทางวิชาการเท่านั้น หากยังทำหน้าที่เป็นกลไกในการกำกับพฤติกรรมทางเศรษฐกิจของพลเมือง ดังที่ปรากฏในเอกสารนโยบายการศึกษาซึ่งระบุว่า “ขยันหมั่นเพียรในการประกอบอาชีพ ... การประกอบกิจการและธุรกิจต่าง ๆ โดยชอบด้วยกฎหมาย” (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2520) ในบริบทนี้วิชางานธุรกิจจึงทำหน้าที่เป็นเครื่องมือเชิงนโยบายในการสร้างประชาชนที่สามารถดูแลตนเองได้และสอดคล้องกับความต้องการของรัฐมากกว่าการเปิดพื้นที่ให้ผู้เรียนพัฒนาความรู้เชิงวิเคราะห์ ซึ่งสามารถอธิบายได้ผ่านแนวคิดอำนาจแบบวินัยที่เน้นการควบคุมผ่านการฝึกฝนและการทำให้เชื่อฟัง (Foucault, M., 1977); (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2545) ปรากฏการณ์ดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า การจัดการศึกษาด้านอาชีพและธุรกิจในช่วงระยะเริ่มต้นไม่ได้มุ่งสร้างความรู้เชิงวิชาการ หากแต่ทำหน้าที่เป็นกลไกสำคัญในการผลิตแรงงานที่มีระเบียบวินัยและสอดคล้องกับระบบทางสังคมของรัฐ

เมื่อเข้าสู่ช่วงระยะรุ่งเรือง (พ.ศ. 2520 - 2544) ภายใต้บริบทของการพัฒนาเศรษฐกิจแบบอุตสาหกรรม บทบาทของวิชางานธุรกิจเริ่มเปลี่ยนจากการเป็นทักษะเพื่อการดำรงชีพไปสู่การเป็นเครื่องมือในการผลิตแรงงาน ที่มีทักษะเฉพาะด้านรองรับภาคอุตสาหกรรมและบริการ การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้ผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งกำหนดให้การศึกษาทำหน้าที่ผลิตกำลังคนเพื่อสนับสนุนการเติบโตทางเศรษฐกิจของประเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2520) และได้รับการถ่ายทอดผ่านหลักสูตรการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2521 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2521) แม้วิชางานธุรกิจจะมีความสำคัญในเชิงประโยชน์ต่อระบบเศรษฐกิจมากขึ้น แต่ในเชิงสถานะทางวิชาการ วิชางานธุรกิจยังคงถูกจัดวางให้อยู่ในลำดับรองเมื่อเทียบกับวิชาสายสามัญ โดยเฉพาะวิชาที่ถูกใช้เป็นฐานในการสอบและการประเมินผล ซึ่งสะท้อนการจัดลำดับความรู้ตามเป้าหมายของรัฐ (Ball, S. J., 1990) กล่าวอีกนัยหนึ่ง ความรู้ด้านงานธุรกิจในช่วงนี้ได้รับการยกระดับในเชิงประโยชน์ทางเศรษฐกิจ แต่ยังคงถูกจำกัดสถานะในเชิงวิชาการภายในโครงสร้างการจัดลำดับความรู้ของระบบการศึกษาไทย

ในช่วงระยะถดถอย (พ.ศ. 2545 - ปัจจุบัน) รูปแบบการทำงานของอำนาจรัฐในระบบการศึกษาเปลี่ยนแปลงจากการกำกับควบคุมโดยตรง ไปสู่การกำกับผ่านมาตรฐาน ตัวชี้วัดและแนวคิดการจัดการศึกษาฐานสมรรถนะ ซึ่งสะท้อนรูปแบบการปกครองแบบ governmentality ที่รัฐใช้อำนาจผ่านการกำหนดกรอบความคิดและเป้าหมายให้ปัจเจกปรับตนเองตาม (Foucault, M., 1977) ซึ่งสอดคล้องกับแนวทางการพัฒนากำลังคนและการเสริมสร้างศักยภาพการแข่งขันของประเทศในยุคศาสตร์การพัฒนาเศรษฐกิจของรัฐ (คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) ภายใต้แนวคิดดังกล่าววิชางานธุรกิจไม่ได้ถูกยกเลิกรออกจากหลักสูตรอย่างชัดเจน แต่ถูกลดบทบาทลงผ่านการบูรณาการกับสาระอื่น มีการลดเวลาเรียนและการไม่ใช่เป็นเกณฑ์สำคัญในการประเมินผลระดับชาติ แนวโน้มนี้ปรากฏอย่างเป็นรูปธรรมในหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2551); (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2559); (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) ซึ่งสามารถอธิบายได้ผ่านแนวคิดการกำกับตนเองที่รัฐใช้อำนาจผ่านการทำให้สถานศึกษา ครูและผู้เรียนต้องปรับตัวและประเมินตนเองภายใต้กรอบที่รัฐกำหนดไว้ล่วงหน้า (Foucault, M., 1991) ภายใต้บริบทดังกล่าว ความรู้ด้านงานธุรกิจถูกนิยามใหม่ให้เป็นเพียง “สมรรถนะร่วม” ที่ผู้เรียนควรมีในระดับพื้นฐาน มากกว่าการเป็นองค์ความรู้เฉพาะทางที่ต้องการการเรียนรู้อย่างเป็นระบบ การจัดวางเช่นนี้ทำให้ความรู้ด้านงานธุรกิจถูกกลืนรวมเข้าไปในกรอบการเรียนรู้ทั่วไปและค่อย ๆ กลายเป็นความรู้ที่ไม่โดดเด่น ซึ่งสะท้อนการจัดลำดับความรู้ภายในหลักสูตรที่ให้คุณค่ากับความรู้บางประเภทมากกว่าความรู้อื่น (Apple, M. W., 2004) ทำให้ไม่ถูกตั้งคำถามถึงคุณค่าและไม่ถูกมองว่าเป็นพื้นที่สำคัญของการเรียนรู้ในระบบโรงเรียน ซึ่งสะท้อนการทำงานของอำนาจที่ทำให้การจัดลำดับความรู้ถูกยอมรับโดยปราศจากการต่อต้าน (Foucault, M., 1977); (Foucault, M., 1991)

โดยสรุป การถดถอยของสถานะวิชางานธุรกิจในระบบการศึกษาไทยไม่ได้เกิดจากการที่รัฐมองว่าวิชานี้ไม่มีความสำคัญ หากแต่เกิดจากกระบวนการเชิงโครงสร้างและเชิงนโยบายที่ค่อย ๆ เปลี่ยนบทบาทของความรู้ด้านงานธุรกิจให้กลายเป็นเพียงส่วนเสริมของการเรียนรู้ทั่วไป ผลการวิจัยนี้จึงชี้ให้เห็นความจำเป็นในการทบทวนบทบาทของวิชางานธุรกิจ ไม่เพียงในฐานะทักษะเพื่อการทำงาน แต่ในฐานะองค์ความรู้ที่สามารถช่วยให้ผู้เรียนเข้าใจโครงสร้างเศรษฐกิจ อำนาจและความไม่เท่าเทียมในสังคมร่วม

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยครั้งนี้แสดงให้เห็นว่าสถานะของวิชางานธุรกิจในระบบการศึกษาไทยถูกกำหนดผ่านวาทกรรมเชิงนโยบายของรัฐที่เปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางเศรษฐกิจและสังคม การยกระดับวิชางานธุรกิจในอนาคตจึงไม่อาจอาศัยเพียงการประกาศความสำคัญเชิงนโยบาย หากจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนโครงสร้างเชิงสถาบันของหลักสูตรและระบบการประเมิน เพื่อให้วิชานี้มีสถานะทางการศึกษาและศักดิ์ศรีทางวิชาการเทียบเท่าศาสตร์วิชาการอย่างแท้จริง ควรมีการเปิดพื้นที่และมีการยกระดับสถานะวิชางานธุรกิจให้ดำรงอยู่ควรในรายวิชาหลักเพื่อช่วยยกระดับคุณภาพผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการของภาคอุตสาหกรรมและเป้าหมายยุทธศาสตร์ชาติในการพัฒนาประเทศ ในครั้งต่อไปควรศึกษาประสบการณ์ของครูผู้สอนวิชางานธุรกิจเพื่อให้ความสำคัญกับประสบการณ์และมุมมองของครูผู้สอนวิชางานธุรกิจในฐานะผู้ปฏิบัติการสำคัญในระบบและควรทำการวิจัยภาคสนามแบบชาติพันธุ์วรรณา (Ethnography) เพื่อเสริมพลังอำนาจบทบาทครูผู้สอนในวิชางานธุรกิจ

เอกสารอ้างอิง

- กรมวิชาการ. (2544). หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2544. กรุงเทพมหานคร: กรมวิชาการ.
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2521). หลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2521. กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2551). หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (ปรับปรุง พ.ศ. 2560). กรุงเทพมหานคร: กระทรวงศึกษาธิการ.
- _____. (2560). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- คณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2520). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2475). ประกาศแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2475. เรียกใช้เมื่อ 10 ธันวาคม 2568 จาก <https://ratchakitcha.soc.go.th>
- _____. (2479). ประกาศแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2479. เรียกใช้เมื่อ 13 ธันวาคม 2568 จาก <https://ratchakitcha.soc.go.th>
- _____. (2494). ประกาศแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2494. เรียกใช้เมื่อ 13 ธันวาคม 2568 จาก <https://ratchakitcha.soc.go.th>
- _____. (2503). ประกาศแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2503. เรียกใช้เมื่อ 20 ธันวาคม 2568 จาก <https://ratchakitcha.soc.go.th>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2520). แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 4 (พ.ศ. 2520 - 2524). กรุงเทพมหานคร: สำนักนายกรัฐมนตรี.
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2545). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2545. เรียกใช้เมื่อ 20 ธันวาคม 2568 จาก <https://www.onec.go.th>

- _____. (2559). รายงานสถานการณ์การศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- _____. (2560). แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560 - 2579. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- _____. (2561). การปฏิรูปการศึกษาไทยในศตวรรษที่ 21. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา.
- Apple, M. W. (2004). *Ideology and curriculum*. (3rd ed.). New York: Routledge.
- Ball, S. J. (1990). *Politics and policy making in education*. London: Routledge.
- Foucault, M. (1977). *Discipline and punish: The birth of the prison*. New York: Pantheon Books.
- _____. (1980). *Power/knowledge: Selected interviews and other writings, 1972 - 1977* (C.Gordon, ed.). New York: Pantheon Books.
- _____. (1991). Governmentality. In Burchell, G. et al. (Eds.), *The Foucault effect: Studies in governmentality* (pp. 87-104). Chicago: University of Chicago Press.